

**MUALLIFLIK HUQUQI VA SUN'IY INTELLEKT: O'ZBEKISTON
HUQUQIY TIZIMI UCHUN YANGI CHAQIRIQLAR**

Ergashova Shahrizoda

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

Annotatsiya: ushbu tezisdan sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan mahsulotlarning huquqiy maqomi, xususan mualliflik huquqi doirasida tartibga solinishi muammosi yoritiladi. Amaldagi qonunchilik bilan SI mahsulotlari o'rtasidagi tafovutlar tahlil qilinib, ularni sui generis huquqiy rejim orqali tartibga solish zarurligi asoslanadi. Shuningdek, inson ishtiroki mezoni, tijorat huquqlari va reestr joriy etish kabi yondashuvlar taklif qilinadi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, sun'iy intellekt, mualliflik huquqi, sui generis, inson ishtiroki, ijodiy obyekt, huquqiy maqom.

**АВТОРСКОЕ ПРАВО И ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: НОВЫЕ
ВЫЗОВЫ ДЛЯ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ**

Эргашова Шахризода

Магистрант Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация: в данной тезисной работе рассматривается правовой статус продуктов, созданных с помощью искусственного интеллекта, в частности, в контексте авторского права. Анализируются расхождения между действующим законодательством и объектами, созданными ИИ, обосновывается необходимость внедрения sui generis правового режима.

Также предлагаются подходы, включая критерий участия человека, коммерческие права и создание специального реестра.

***Ключевые слова:** искусственный интеллект, авторское право, sui generis, участие человека, творческий объект, правовой статус.*

COPYRIGHT AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: NEW CHALLENGES FOR THE LEGAL SYSTEM OF UZBEKISTAN

Ergashova Shakhrizoda

Master's student of Tashkent State University of Law

Abstract: *this thesis explores the legal status of products generated by artificial intelligence, particularly within the framework of copyright law. It analyzes the gap between current legislation and AI-generated content, arguing for the adoption of a sui generis legal regime. The study also proposes approaches such as the human involvement criterion, regulation of commercial rights, and the establishment of a specialized registry.*

Keywords: *artificial intelligence, copyright, sui generis, human involvement, creative work, legal status*

KIRISH

So'nggi yillarda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining keskin rivojlanishi nafaqat texnik, balki huquqiy sohalarda ham tub o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Xususan, SI tomonidan mustaqil ravishda yaratilayotgan matn, tasvir, kod, musiqa yoki boshqa ijodiy obyektlarning soni ortgani sari ularning muallifi kim bo'lishi kerakligi, ularning huquqiy maqomi qanday belgilanishi,

ulardan tijorat maqsadida qanday foydalanish mumkinligi kabi savollar tobora dolzarb tus olmoqda. Bu masalalar, ayniqsa, mualliflik huquqi tizimi bilan to'qnash kelganida, jiddiy nazariy va amaliy muammolarni yuzaga chiqaradi. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida mualliflik huquqi faqat inson tomonidan yaratilgan asarlarga tatbiq etilishi mumkin. Biroq hozirgi texnologik voqelikda bu yondashuv yetarli emasligi ayon bo'lib qolmoqda. Sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan kontentlar real iqtisodiy muomalaga kirib kelgan, ularni ishlab chiqarayotgan kompaniyalar esa ularning egalik huquqini da'vo qilmoqda. Mazkur vaziyat mavjud huquqiy normalar va real amaliyot o'rtasida tafovut paydo bo'layotganini anglatadi. Shu sababli, O'zbekiston huquqiy tizimi ushbu yangi texnologik muhitga moslashishi, mavjud bo'shliqlarni bartaraf etuvchi huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqishi lozim.

Tadqiqot maqsadi va asosiy muammosi

Mazkur tadqiqotning bosh maqsadi - sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan mahsulotlar ustidan huquqiy egalik va mualliflik huquqining kimga tegishli ekanini aniqlash orqali O'zbekiston Respublikasi qonunchiligidagi mavjud bo'shliqlarni tahlil qilish hamda ularni bartaraf etishga doir konseptual va normativ takliflar ishlab chiqishdan iboratdir. Ayniqsa, inson ishtirokisiz avtomatik tarzda yaratilgan matn, tasvir, musiqa, algoritmik kod va boshqa ijodiy obyektlarning "asarlik" maqomiga egaligi va ular ustidan mualliflik huquqini kim amalga oshirishi kerakligi asosiy ilmiy muammo sifatida ko'rilmogda.

Sun'iy intellekt vositasida yaratilgan kontentlar inson ijodidan farqli o'laroq, huquqiy subyekt bo'lmagan tizim tomonidan yuzaga keladi. Bu esa mavjud "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonunda ko'zda tutilgan

klassik yondashuvlarga zid keladi. Shu sababli asosiy muammo -mavjud qonunchilikning texnologik voqelik bilan uyg'unlashmaganidir. Bu esa quyidagi savollarni o'rtaga chiqaradi: Sun'iy intellekt mahsuloti "asarlik" mezoniga javob beradimi? Undan foyda ko'radigan shaxs (dasturchi, foydalanuvchi yoki buyurtmachi) qanday huquqiy maqomga ega bo'ladi? Bu munosabatlarni sui generis (o'ziga xos) huquqiy rejim orqali tartibga solish mumkinmi?

Tadqiqot ana shu masalalarga yechim izlash bilan birga, sun'iy intellekt mahsulotlariga nisbatan milliy qonunchilikda aniqlik, huquqiy barqarorlik va iqtisodiy huquqlarni muhofaza qiluvchi mexanizmlarni ishlab chiqish zarurligini asoslashni maqsad qilgan.

Asosiy ilmiy yondashuvlar va taklif etilgan qarashlar

Sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan mahsulotlarga nisbatan huquqiy munosabatlarni belgilashda mavjud mualliflik huquqi tizimi yetarli asos bo'la olmayapti. Bu esa mutlaqo yangi yondashuvlarni ishlab chiqishni taqozo etmoqda. Tadqiqot davomida quyidagi nazariy va amaliy jihatlar asosiy nuqta sifatida ilgari surildi:

Birinchidan, mualliflik huquqining klassik modeli faqat insoniy ijodga asoslangan bo'lib, sun'iy intellekt kabi huquqiy subyekt bo'lmagan tizimlar bu doiraga sig'maydi. Shu sababli, AI mahsulotlarini mualliflik huquqi tizimiga majburan kiritish o'rniga, ular uchun alohida -sui generis (o'ziga xos) huquqiy rejim joriy etish eng maqbul yechim sifatida qaralmoqda. Bunday rejimda AI mahsulotlariga nisbatan "foydalanish huquqi"ni belgilovchi, lekin mualliflik maqomini bermaydigan yondashuv ishlab chiqilishi mumkin.

Ikkinchidan, “inson ishtiroki mezon” konsepsiyasi mualliflik huquqini belgilashda asosiy kriteriy sifatida ko‘rilmoqda. Ya’ni, agar inson sun’iy intellekt faoliyatini faqat texnik emas, balki ijodiy, kontseptual darajada boshqargan bo‘lsa, bu mahsulot mualliflik huquqi obyektiga aylanishi mumkin. Aks holda, to‘liq avtomatik tarzda yaratilgan mahsulotlar sui generis tartibga solinishi lozim.

Uchinchidan, huquqiy aniqlik va shaffoflikni ta’minlash maqsadida, O‘zbekiston huquqiy tizimida sun’iy intellekt mahsulotlari uchun alohida elektron reestr joriy etilishi taklif qilinmoqda. Bu reestr orqali mahsulot yaratuvchisi, ishlatilgan model, sanasi, texnik xususiyatlari kabi ma’lumotlar qayd etiladi. Bunday tizim kelajakdagi huquqiy nizolar va egalik da’volarining oldini oladi.

To‘rtinchidan, sun’iy intellekt mahsulotlari ustidan iqtisodiy huquqlarni, ayniqsa tijorat maqsadida foydalanish tartibini belgilovchi normalar ishlab chiqilishi kerak. Bu borada litsenziyalash, foydalanish muddati, hududi va turiga qarab huquqlarni cheklash mumkin bo‘ladi.

Yuqoridagi yondashuvlar asosida ishlab chiqilgan qarashlar milliy qonunchilikni texnologik voqelik bilan uyg‘unlashtirish, investor va ishlab chiqaruvchilarga huquqiy kafolat yaratish va AI sohasidagi innovatsiyalarni rag‘batlantirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan mahsulotlar nafaqat texnologik, balki huquqiy maydon uchun ham yangi davrni boshlab berdi. Mualliflik huquqi tizimi an’anaviy ravishda inson ijodiga asoslangan bo‘lsa-da, hozirgi kunda SI vositasida mustaqil ravishda yaratilayotgan

asarlari, tasvirlari, matnlari, hatto kodlari huquqiy muomalaga faol kirib bormoqda. Bu esa mualliflik huquqining nazariy asoslarini va amaliy mexanizmlarini tubdan qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi doirasida bu sohadagi eng katta muammo - "inson ishtirokisiz" yaratilgan mahsulotlar uchun huquqiy maqomning mavjud emasligidir. Bu esa AI mahsulotlarining egalik huquqi, ulardan tijoratda foydalanish, ularni ro'yxatdan o'tkazish va huquqiy himoya mexanizmlarini aniqlashda chalkashliklarga olib kelmoqda. Xususan, AI mahsulotlari ustidan intellektual mulk huquqini talab qilishda muallif kim -dasturchimi, buyurtmachimi, foydalanuvchimi yoki sun'iy intellekt tizimi yaratuvchisimikan -degan savol ochiq qolmoqda.

Shu bois, ushbu tadqiqotda ilgari surilgan asosiy xulosalardan biri shuki, AI mahsulotlari uchun mavjud mualliflik huquqi tizimi yetarli emas va ular uchun alohida -sui generis huquqiy rejim joriy etilishi lozim. Bu rejim AI mahsulotlariga an'anaviy mualliflik maqomini bermasdan, ulardan foydalanish, egalik qilish va tijorat huquqlarini maxsus qonunchilik orqali belgilashga imkon beradi. Aynan shu yondashuv orqali bir vaqtning o'zida texnologik taraqqiyot va huquqiy barqarorlik o'rtasida muvozanat saqlab qolinadi. Shuningdek, "inson ishtiroki mezonini" tushunchasi qonunchilik darajasida mustahkamlanishi kerak. Bu orqali haqiqiy ijodiy nazorat mavjud bo'lgan hollarda mualliflik huquqi berilishi, sun'iy intellekt to'liq mustaqil ijod qilgan vaziyatlarda esa boshqa huquqiy rejim qo'llanilishi mumkin bo'ladi. Bundan tashqari, yagona elektron reestr joriy etish, tijoratda foydalanish tartibini huquqiy jihatdan belgilash va mutaxassislar ishtirokida

normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqish O'zbekiston huquqiy tizimining zamon bilan hamqadam bo'lishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt davrida mualliflik huquqi nafaqat texnik, balki g'oyaviy, huquqiy va falsafiy jihatdan qayta talqin etilishi kerak. O'zbekiston bu borada o'ziga xos va ehtiyotkorlik bilan harakat qilgan holda, zamonaviy huquqiy muhitni yaratish, raqamli suverenitetni mustahkamlash va innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish yo'lida muhim huquqiy poydevor qurishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni. (1996-yil 20-iyul, O'RQ-257-son, oxirgi o'zgartirishlar bilan).
2. O'zbekiston Respublikasining "Sun'iy intellektni 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi Prezident qarori. (2021-yil 17-avgust, PQ-5197-son).
3. European Commission. (2021). Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act). COM(2021) 206 final.
4. World Intellectual Property Organization (WIPO). (2020). Intellectual Property and Artificial Intelligence: A Discussion Paper.

5. Abbott, R. (2020). *The Reasonable Robot: Artificial Intelligence and the Law*. Cambridge University Press.
6. Gervais, D. (2022). "AI and Copyright: Updating the Database Right." *Journal of Intellectual Property Law*, 29(1), 43–76.
7. Samuelson, P. (2017). "Allocating Ownership Rights in Computer-Generated Works." *University of Pittsburgh Law Review*, 47(6), 1185–1239.
8. McCutcheon, J. (2021). "Authorship and Artificial Intelligence in Copyright Law." *Intellectual Property Quarterly*, No. 3, 204–229.
9. Surden, H. (2019). "Artificial Intelligence and Law: An Overview." *Georgia State University Law Review*, 35(4), 1305–1339.
10. Bygrave, L. A. (2014). *Intellectual Property and Information Technology*. Oxford University Press.